

Vestimentația monastică din Egipt între secolele IV-V

Diac. Drd. Vlăduț-Iulian Roșu

Keywords: *monastic vestments, monastic habit, tunic, girdle, analavos, mantle, koukilion, staff*

Primii părinți ai pustiei s-au remarcat prin lepădarea de lume și de obiceiurile acesteia, prin simplitate și viață aleasă. Întemeierea primelor aşezăminte cenobitice aducea cu sine asumarea unei vieții duhovnicești dinamice, precum și a unui nou habitat. Inițial, conduită vestimentară a anahoreșilor se caracteriza prin a fi simplă și săracăcioasă, uneori nuditatea reprezentând o formă de asceză extremă, practicată de către mulți dintre monahii egipteni. Odată cu organizarea vieții monastice, spre sfârșitul secolului al IV-lea, apăreau primele norme și cutume vestimentare printre monahii deșertului.

1. Premise generale privind existența unei vestimentații specifice monahale

1.1 Surse

Pentru a facilita progresul cercetării științifice cu privire la vestimentația monahală din spațiul egiptean între secolele IV-V, am realizat o sistematizare a surselor istorice cu privire la această temă. În prima categorie de surse am inclus *reguli* sau *coduri de legi monahale*, întocmite de diferiți părinți ai pustiei, care conțin îndemnuri precise referitoare la conduită vestimentară a monahilor. Unele dintre acestea provin din perioada fondatorilor monahismului egiptean, Antonie cel Mare (251-357)

și Pahomie cel Mare (292-347), însă paternitatea acestora este contestată de cei mai mulți dintre cercetătorii¹ pe această linie.²

O doua categorie de surse cuprinde scrieri ale unor monahi sau scriitori bisericești, care i-au cunoscut în mod direct sau indirect pe părinții fondatori ai modului de viețuire monastică. Amintim printre acestea *Tratatul practic* al lui Evagrie Ponticul³, *Despre așezăminte cenobiilor și despre remediile celor opt păcate principale* a Sfântului Ioan Cassian⁴, precum și *Historia Lausiaca* a lui Palladius⁵. Pe baza acestor izvoare se conturează imaginea cea mai apropi-

¹ Printre cercetătorii care s-au ocupat de vestimentația monahală timpurie amintim pe Karel C. INNEMÉE în *Ecclesiastical Dress in the Medieval Near East*, Ed. E. J. Brill, Leiden, 1992, Nicole MORFIN, *Le costume religieux chez les Coptes*, École de Louvre, Paris, 1983; Lucien REGNAULT, *The Day-to-Day Life of the Desert Fathers in Fourth-Century Egypt (Viața cotidiană a părinților deșertului în Egiptul secolului IV)*, St. Bede's Publications, Petersham-Massachusetts, 1999; Annette PAETZ, „Zu den Ursprüngen des Mönchshabits und der Textilproduktion in ägyptischen Klöstern des 4. bis 7. Jahrhunderts n. Chr” în Kleidung und Identität in religiösen Kontexten der römischen Kaiserzeit, Ed. Schnell und Steiner, Bonn, 2012, pp. 227-256.

² Karel C. Innemée consideră că cele două seturi de reguli monahale puse pe seama sfinților Antonie și Pahomie sunt „apocrife”, argumentând că suportul traducerilor în latină și greacă îl reprezintă o versiune târzie în limba arabă a acestora. *Regulile monahale* ale Sfântului Antonie sunt cunoscute în două versiuni: una în latină, tradusă de Benedict de Aniane (750-821), și una tradusă în limba greacă (BENEDICT DE ANIANE, *Codex regularum monasticarum et canonicarum* în colecția *J. P. Migne*, Patrologiae cursus completus, Series latina, vol. 103, col. 393-702; versiunea greacă se regăsește în colecția *J. P. Migne*, Patrologiae cursus completus, Series graeca, vol. 40, col. 1065-1074). Karel C. INNEMÉE, *Ecclesiastical Dress in the Medieval Near East*, Ed. E. J. Brill, Leiden, 1992, p. 92.

³ Evagrie Ponticul (345-399) a ajuns la Ierusalim în anul 383, unde fiind impresionat de curențul ascetic, îmbrățișa monahismul la îndemnul Melaniei celei Bătrâne. La scurt timp acesta luase drumul Egiptului, ajungând în Nitria și Kellia. În timpul petrecut în Egipt acesta a ucenicit sub îndrumarea Sfântului Macarie Egipteanul, ocupându-se de redactarea mai multor lucrări, printre care și *Tratatul practic*. În prologul acestei opere, Evagrie trata subiectul hainelor monahale, atribuindu-le acestora o însemnatate simbolică. În cercetarea științifică am utilizat ediția critică a textului grec realizată de Antoine și Claire Guillaumont – Évagre le Pontique, *Traité pratique ou le moine*, Les éditions du cerf, Paris, 1971, iar în limba română – Evagrie Ponticul, *Tratatul practic. Gnosticul*, studiu introductiv, traducere și comentarii de Cristian Bădiliță, Ed. Polirom, Iași, 1997.

⁴ Ioan Cassian (360-435) a ajuns în valea Nilului în jurul anilor 385 pe urmele sfinților Antonie și Pahomie, rămânând aici șapte ani în care a ucenicit pe lângă Evagrie Ponticul. Lucrarea sa, *De Institutis Coenobiorum et de Octo Principalium Vitiorum Remediis (Despre așezăminte cenobiilor și despre remediile celor opt păcate principale)* a fost elaborată în jurul anilor 420, fiind împărțită în douăsprezece cărți. În prima dintre acestea oferea detaliu despre costumul monahal, adăugând câteva detalii în plus față de descrierea de Evagrie Ponticul, care i-a fost îndrumător.

⁵ Palladius (363-431) a viețuit ca monah în provincia Palestina, iar după întâlnirea cu Rufin și Melania cea Bătrână la Ierusalim a luat drumul Egiptului, pentru a cunoaște modul de viețuire monastică de acolo. În anul 390 ajunsese la Nitria, unde s-a nevoit timp de nouă ani alături de Macarie Egipteanul, dar și de Evagrie Ponticul, care va exercita o influență puternică asupra acestuia. După moartea lui Evagrie acesta s-a întors în Palestina, iar mai apoi a fost înscăunat episcop de Helenopolis, spre anii 419-420 redactând *Historia Lausiaca*. În

ată de realitatea a costumului monahal din această perioadă, Evagrie Ponticul fiind primul scriitor bisericesc care a încercat să sintetizeze tradiția orală cu privire la vestimentația monastică.⁶

Historia Lausiacă a lui Palladius dedica întreg capitolul al XXXII-lea vestimentației monahale, punându-ne înainte momentul în care Sfântul Pahomie primește costumul monahal de la înger. Acesta din urmă îl îndeamnă la păzirea câtorva reguli precise legate de vestimentație.⁷ În această lucrare se remarcă câteva diferențe față de costumul prezentat de Ioan Cassian și Evagrie Ponticul, de aceea Nicole Morfin presupunea că ar fi vorba de un costum monastic purtat de monahii aflați între Nitria și Thebaida.⁸

O a treia categorie de surse o reprezintă *Apophthegmata Patrum*⁹. Chiar dacă nu trasează o linie precisă a unui costum monahal folosit de părinții pustiei, *Apophthegmata Patrum* conține foarte multe aluzii la costumul monahal. Din a patra categorie fac parte diferite reprezentări iconografice ale unor monahi realizate în această perioadă, precum și excavări ale unor morminte mănăstirești.¹⁰

1.2 Vestimentația primilor anahoreți

Sfântul Ioan Cassian preciza în primul capitol al lucrării sale referitoare la așezămintele cenobiților că hainele primilor anahoreți erau inspirate de îmbrăcămintile lui Ilie și Ioan Botezătorul.¹¹ Ilie se îmbrăca cu un „cojoc de

procesul științific am utilizat textul din colecția *J. P. Migne*, Patrologia Graeca, volumul 34, col. 1101-1103 (capitolul 32), precum și Palladius, *Historia Lausiacă*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007.

⁶ Daniel LEMENI, „Simbolismul hainei monahale în tradiția ascetică timpurie”, în revista *Tabor*, anul XI, nr. 8, august 2017, pp. 19.

⁷ Costumul prezentat de Palladius în *Historia Lausiacă* se regăsește și în *Istoriile bisericești* ale lui Sozomen și Socrate, ambii preluând informația de la Palladius. Acest lucru este evident întrucât cei doi nu au intrat în contact cu monahii din Egipt, Socrate nevizitând nici măcar o singură dată Egiptul.

⁸ Nicole MORFIN, *Le costume religieux chez les Coptes*, École de Louvre, Paris, 1983, p. 81.

⁹ W. BOUSSET, *Apophthegmata: Studien zur Geschichte des ältesten Mönchtum*, Tübingen, 1923, p. 68.

¹⁰ Referitor la excavările unor morminte de monahi din zona Egiptului ne oferă informații Annette PAETZ, „Zu den Ursprüngen des Mönchshabits und der Textilproduktion in ägyptischen Klöstern des 4. bis 7. Jahrhunderts n. Chr” în Kleidung und Identität in religiösen Kontexten der römischen Kaiserzeit, Ed. Schnell und Steiner, Bonn, 2012, pp. 227-256.

¹¹ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vietii de obște*, colecție coordonată de Ignatie Monahul, Ed. Anastasia, București, 2001, pp. 34-35.

piele”, care acoperea mijlocul său (*4 Regi* 2, 8), iar Ioan, într-o haină făcută din „păr de cămilă”, încinsă cu o cingătoare de piele (*Matei* 3, 4). Astfel, spunea Ioan Cassian, că vestimentația primilor anahoreți se remarcă prin a fi simplă și sărăcăcioasă.¹² Legat de acest aspect, avva Pamvo zicea că monahul trebuie să poarte o haină „atât de sărăcăcioasă, încât să o poată lăsa trei zile afară, fără ca nimeni să o ia”.¹³

Apoftegmele părinților pustiei prezintau faptul că Sf. Antonie, atunci când l-a îngropat pe Pavel Tebeul, adusese ca pe o „relicvă” haina lui Pavel, făcută din foi de palmier ţesute, pe care acesta o îmbrăca în perioada paschală.¹⁴ Avva Ilarion, unul din ucenicii Sfântului Antonie, moștenise „mantia de piele”, pe care Sf. Antonie cel Mare i-o făcuse în dar înainte de moartea sa¹⁵, iar Fericitul Ieronim spunea despre avva Ilarion că acesta nu scotea niciodată „sacul” în care era îmbrăcat.¹⁶ Un alt episod prezentat de Palladius în *Historia Lausiacă* este acela când Macarie Alexandrinul (293-393) s-a dus în Thebaida să ii viziteze pe ascetii din Tabennisi. Acesta și-a schimbat vestimentația sa de monah ca să nu fie recunoscut și s-a îmbrăcat ca un lucrător.¹⁷

Un indiciu cu privire la o vestimentație specială este momentul prezentat de Palladius, care o surprinde la Ierusalim pe Melania cea Bătrână oferindu-i vestimentația monahală lui Evagrie. Acest lucru l-a determinat mai apoi să ia drumul Egiptului.¹⁸ Lucien Regnault este de părere că acest costum oferit de Melania nu era cel pe care l-a descris ulterior Evagrie în *Tratatul practic*, ci mai degrabă, acest gest reprezenta doar o mărturie văzută a îmbrățișării monahismului de către Evagrie.¹⁹

În viața Sfântului Antonie se prezintă faptul că Însuși Hristos i-a dăruit lui Antonie costumul monahal.²⁰ *Synaxarium Alexandrinum* preciza o altă variantă

¹² IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, p. 36.

¹³ John WORTLEY, *The Anonymus Sayings of the Desert Fathers, a Selected Edition and Complete English Translation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, p. 247.

¹⁴ P. LABRIOLLE, *Vie de Paul de Thébes et vie d'Hilarion par saint Jérôme*, Paris, 1907, p. 26.

¹⁵ P. LABRIOLLE, *Vie de Paul de Thébes...*, p. 39.

¹⁶ P. LABRIOLLE, *Vie de Paul de Thébes...*, p. 42.

¹⁷ PALLADIUS, *Historia Lausiacă*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, p. 45.

¹⁸ PALLADIUS, *Historia Lausiacă*, p. 89

¹⁹ Lucien REGNAULT, *Viața cotidiană a părinților deșertului în Egiptul secolului IV*, traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2013, p. 82.

²⁰ François HALKIN, *La légende de Saint Antoine traduite de l'arabe par Alphonse Bonhôome*, Bruxelles, 1942, p. 143.

a originii vestimentației monahale și anume aceasta era legată de apariția unui înger îmbrăcat în costumul monastic, care i-a poruncit lui Antonie să îl copieze pentru el și ucenicii lui.²¹ O istorisire asemănătoare despre originea îngerească a costumului este prezentată de *Historia Lausiacă* în capitolul 32, care îl are ca protagonist pe Sfântul Pahomie, primind de la înger costumul monahal. Mai mult decât atât, îngerul îndeamnă la păzirea unor rânduieri tipiconale precise cu privire la purtarea de zi cu zi a hainelor.²² O altă operă, *Istoria monahilor* a lui Timotei Alexandrinul, prezenta faptul că de fapt un alt monah pe nume avva Pathermuthios ar fi „creatorul” costumului monastic.²³

Ioan Cassian face câteva precizări cu privire la costumul monastic, spunând că sursa de inspirație a monahilor nu era altceva decât îmbrăcămîntea profană a egiptenilor, întrucât, spunea el, privirea acesteia „te duce cu gândul la nevinovăția copiilor și la simplitate”.²⁴ Această simplitate era exprimată și de coloritul vestimentației monastice, Lucien Regnault constata că în uzul monahilor predomina culoarea albă sau culoarea naturală a materialelor din care erau făcute diferitele piese de vestimentație.²⁵

În această direcție, *Istoria monahilor*, ne oferă o mărturie referitoare la ucenicii avvei Or și ai avvei Apollo, care umblau îmbrăcați în haine albe.²⁶ Un alt indiciu în acest sens este oferit de Apoftegme, atunci când avva Daniel a primit la moartea avvei Arsenie *mantia sa albă, cojocul de piele și sandalele din foi de finic*.²⁷

2. Alcătuirea costumului monastic din secolele IV-V și simbolismul său

Evagrie Ponticul pretindea că descrierea vestimentației monahale a preluat-o „de la părinții din vechime”²⁸, acesta fiind primul care a consemnat o tradiție orală cu privire la îmbrăcămîntea monastică. Atenția pe care acesta o

²¹ *Synaxarium Alexandrinum*, ediție îngrijită de I. FORGET, vol. I, Roma, 1921, p. 389.

²² PALLADIUS, *Historia Lausiacă*, pp. 871-872.

²³ Lucien REGNAULT, *Viața cotidiană a părinților deșertului...*, p. 83.

²⁴ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, p. 39.

²⁵ Lucien REGNAULT, *Viața cotidiană a părinților deșertului...*, p. 84.

²⁶ *Historia monachorum in Aegypto*, ed. De A. J. Festugière, Bruxelles, 1991, pp. 12 și 19.

²⁷ *Patericul, ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfintilor bătrâni*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2003, p. 23.

²⁸ EVAGRIE PONTICUL, *Tratatul practic. Gnosticul*, studiu introductiv, traducere și comentarii de Cristian Bădiliță, Ed. Polirom, Iași, 1997, pp. 31-32.

acorda atribuirii unei însemnătăți simbolice a costumului monahal era determinată de crearea unei „suport” al asumării trăirilor spirituale pentru cel care alegea calea monahală.

Ioan Cassian oferă impresia că preia interpretarea evagriană, însă lucrarea sa arată a fi mai mult un fel de „manual” al vieții monahale. Prof. Daniel Lemeni este de părere că modul în care Evagrie descria haina monastică îmbină „două acte de transfer ale memoriei sociale: o practică care vine dintr-o tradiție orală, iar cealaltă legată de interpretare, care reflectă o cultură elitistă”.²⁹ Altfel spus, actul de asumare al vestimentației monahale devine actul asumării vieții ascetice, „amintindu-i monahului cum ar trebui să fie și ce presupune modul de viață ascetic”.³⁰

În tabelul următor am sintetizat informații referitoare la îmbrăcămîntea monastică din patru surse diferite, remarcând câteva diferențe la nivel lingvistic și în ceea ce privește numărul pieselor de vestimentație.

Sursă	Regulile Sf. Pahomie	Ioan Cassian	Evagrie Ponticul	Palladius
Kolovion-ul	δυο λευτωνάρια	<i>colobiis</i>	σχῆμα	λεβιτῶνας
Analav-ul	-	ἀναβολὰς (<i>succintoria</i>)	ἀνάλαβος	-
Brâul	ζώνη	<i>cingulo</i>	ζώνη	ζώνη
Toiagul	զաբծոς	<i>baculo</i>	զաբծոς	-
Cuculionul	κουκούλια	<i>cucullis</i> (+ cucullion mic)	κουκούλιο	κουκούλια
Melota	δύο μηλωτή	<i>melote</i>	μηλωτή	μηλωτή
Pelerina	-	<i>mafotibus</i> (rom. mafrot, pelerină)	-	-
Sandale	δέρμα (șorț)	<i>calceamontis</i>	-	-

2.1 Tunica sau kolovion-ul

Haina de bază a monahului purta denumirea comună de *kolovion* (κολόβιον) sau *levitonariu* (Λευτωνάριο).³¹ În ceea ce privește forma *kolo-*

²⁹ Daniel LEMENI, „Simbolismul hainei monahale...”, pp. 19-20.

³⁰ Daniel LEMENI, „Simbolismul hainei monahale...”, p. 20.

³¹ Conform lui Herbert Norris, *kolovion-ul* era o piesă de vestimentație grecească având forma unui cilindru. Acesta avea la origine mânci drapate, însă cu timpul, romanii i-au adăugat mânci lungi, împriindu-o cu numele de *colobium*. Termenul de *tunica*, care desemnează o haină apropiată de *colobium*, s-a impus mai târziu în lumea romană, aceasta datorându-se nenumăratelor transformări ale *colobium*-ului legate de croială și de ornamentație. *Colobium-ul* era confectionat numai din lână și in, iar decorațiile erau simple. La sfârșitul sec. IV- începutul sec. V, *kolovion-ul* era la modă în lumea bizantină. Herbert NORRIS, *Church Vestments. Their Origin and Development*, Ed. Dutton, New York, 1950, p. 97.

vion-ului, Ioan Cassian preciza că acesta era „făcut din in, iar mânecele ajungeau până la coate, înfășurând de jur împrejur mâinile”.³² Cercetătoarea Karel C. Innemée afirma faptul că descrierea lui Ioan Cassian este în contradicție cu reprezentările timpurii ale monahilor, aceștia fiind reprezentați având mâneci lungi și largi.³³

Fie că era vorba despre o haină cu mâneci lungi sau scurte, ambele forme erau probabil răspândite printre monahii pustiului. Ioan Cassian consemna că această haină trebuia să fie „simplă, încât nici prin culoare, nici prin nouitatea îmbrăcăminte, monahul să nu pară deosebit.”³⁴

Regulile Sfântului Pahomie cu privire la îmbrăcăminte menționau că monahul purta nu una, ci două tunici, numite *levitoane* (δύο λευτωνάρια³⁵), ceea ce duce cu gândul că una dintre acestea ar fi fost un fel de tunică interioară. În acest sens, Palladius amintea de o „cămașă de in”, pe care monahii trebuiau să o poarte pe timp de noapte.³⁶

2.2 Brâul și analav-ul

Sfântul Vasile cel Mare preciza în *Regulile Mari* că „fiecare tunică își are brâul ei (ζώνη)”, pentru că „[monahul] are trebuință de brâu spre a-și strânge veșmântul pe lângă corp, și veșmântul fiind strâns din toate părțile, îl va încălzi și mai mult și nu îl va împiedica în mișcările sale”.³⁷

Dacă Sfântul Vasile cel Mare arăta funcționalitatea practică încingerei *kolovion*-ului cu brâul, Evagrie Ponticul atribuia o însemnatate simbolică acestuia, spunând că acesta „îndepărtează orice necurăție și proclamă bine este pentru om să nu se atingă de femeie (*1 Corinteni* 7,1)”.³⁸ Palladius, amintind de rânduiala mănăstirii ridicată de Sfântul Pahomie în Tabennisi, consemna că atunci când monahii mergeau la Sfânta Împărtășanie își scoteau *brâiele*.³⁹ Un obicei asemănător era consemnat

³² IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, p. 40.

³³ Karel C. INNEMÉE, *Ecclesiastical Dress...*, pp. 101-102.

³⁴ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, p. 36.

³⁵ PAHOMIE CEL MARE, *Regulile monahale*, în colecția J. P. Migne, Patrologia Graeca, vol. 40, col. 952.

³⁶ PALLADIUS, *Historia Lausiacă*, p. 72.

³⁷ VASILE CEL MARE, *Regulile Mari*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, p. 86-87.

³⁸ EVAGRIE PONTICUL, *Tratatul practic. Gnosticul*, p. 32.

³⁹ PALLADIUS, *Historia Lausiacă*, p. 72.

și de *Apostegme*, atunci când Macarie Egipteanul îi observase pe cei doi monahie că aveau obiceiul de a-și scoate scoate *brâul* și *analav-ul* atunci când ziua se sfârșea.⁴⁰

Alături de brâu, o altă piesă de vestimentație ce strângea *kolovion-ul* pe trupul monahului era *analav-ul* (gr. ἀνάλαβος sau ἀναβόλας). Ioan Cassian menționa că această piesă de vestimentație „îl înconjura pe monah ca niște aripi îndoite, încrucișându-se pe piept, încât înlănțuindu-l din toate părțile, strâng lângă corp haina care este largă”.⁴¹

Numele acestei piese de vestimentație provine de la modul de prindere al acestuia cu niște cordoane împletite, pe care grecii le numeau ἀναβωλοι.⁴² Mai precis, *analav-ul* reprezenta „un fel de bretele în formă de cruce, care strângeau tunica pentru ca monahul să poată lucra”.⁴³ Evagrie Ponticul spunea că forma acestuia era în cea de cruce, pentru că este „un simbol al credinței în Hristos, care ia în brațe pe cei blânzi și ascunde întotdeauna piedicile, făcând lucrarea lor fără niciun obstacol”.⁴⁴

2.3 Culionul. Culionul mic

Ioan Cassian conseama că obiceiul monahilor de a purta *koukoullion* pe cap este împrumutat din lumea egipteană profană.⁴⁵ Conform lui Palladius acesta era lucrat din piele, având „întipărit pe el semnul crucii din purpură”.⁴⁶ Același scriitor bisericesc preciza că monahii nu erau admiși la Sfânta Împărtășanie fără acest *koukoullion*. În accepțiunea lui Evagrie, *koukoullion-ul* reprezenta „un simbol al harului Mântuitorului nostru, Dumnezeu, care le apără mintea [monahilor]”.⁴⁷

Spre deosebire de celealte surse, Ioan Cassian menționa faptul că exista printre cenobiți o piesă vestimentară numit *koukoullion mic*, purtat

⁴⁰ *Patericul*, p. 147.

⁴¹ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, p. 41.

⁴² IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, p. 41.

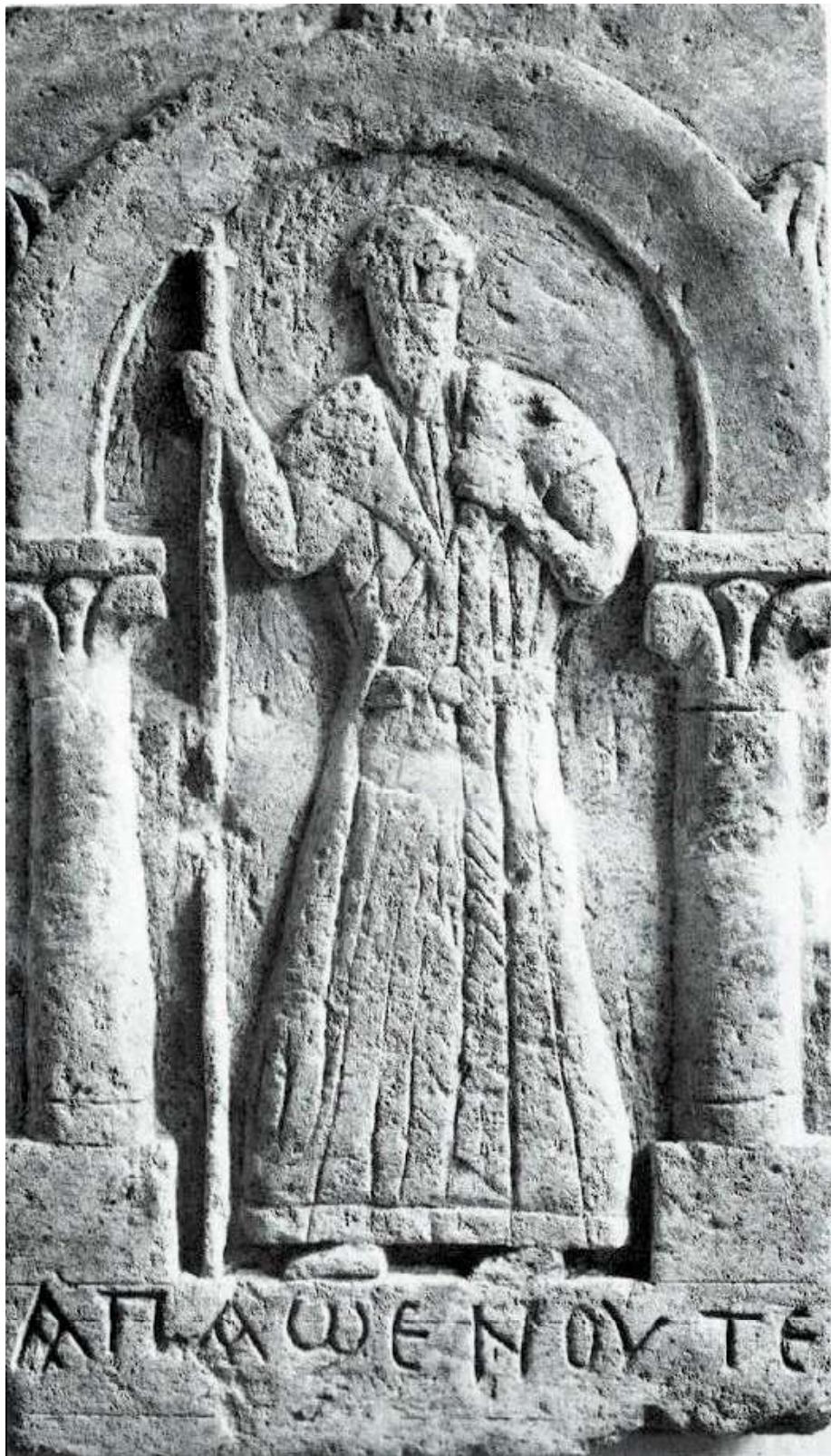
⁴³ L. REGNAULT, *Viața cotidiană a părinților deșertului...*, p. 83.

⁴⁴ EVAGRIE PONTICUL, *Tratatul practic. Gnosticul*, p. 31.

⁴⁵ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, pp. 39-41.

⁴⁶ PALLADIUS, *Historia Lausiaca*, p. 72. Detaliile oferite de Palladius se regăsesc și în *Istoria bisericească* a lui Sozomen. De remarcat este că acesta din urmă adaugă și *tiara* printre piesele de vestimentație. Conform Karel C. Innemée, *tiara* era denumirea originală a turbanului oriental, care nu era altceva decât o îmbrăcăminte „în jurul” capului, o eșarfă aşezată pe cap într-un mod particular.

⁴⁷ EVAGRIE PONTICUL, *Tratatul practic. Gnosticul*, p. 31.

Avva Shenoute – Piatra funerară (Sohag, sfârșitul sec. V),
Staatliche Museum din Berlin (vezi nota 51)

neconenit atât pe timpul zilei, cât și al nopții. Acesta avea în prelungirea sa o pânză care cădea într-o parte și în alta peste umerii gâtului.⁴⁸

2.4 Melota și toiagul

Printre piesele de vestimentație cenobitice se numărau *melota* (*μηλωτή*) sau „cojocul” din piele de capră și *toiagul* (*πάβδος*). Ioan Cassian amintea că purtarea *melotei* era legată de cuvintele Sfântului Apostol Pavel din Epistola către Evrei:

„au rătăcit în cojoace și în piei de capră, suferind lipsuri, supărări și răutate; aceia de care lumea nu era vrednică, au rătăcit prin pustietăți și prin munți, prin peșteri și prin crăpăturile pământului”.
(Evrei 11, 37-38)

Palladius menționa că *melota*, care era un fel de *mantie de piele*, la care monahii renunțau atunci când monahii mergeau la Sfânta Împărtășanie, dar fără de care nu erau primiți la masa de obște.⁴⁹

Pe lângă *melotă*, monahul trebuia să aibă cu el *toiagul*, care amintea de *toiagul* lui Aaron și de cel pe care Elisei l-a oferit fiului său, Ghiezi, trimițându-l să învie cu acesta pe fiul unei văduve (4 Regi 4, 29).⁵⁰ Acest *toiag* prezenta în extremitatea sa o cruce, aşa cum se observă pe piatra morământului avvei Shenoute (sec. V), aflată în *Staatliche Museum* din Berlin.⁵¹

Pentru Evagrie, *toiagul* reprezenta „pomul vieții pentru toți cei ce-l stăpânesc și neclintit pentru toți cei care se sprijină pe el ca pe Domnul”.⁵² Purtând *toiagul*, potrivit Sfântului Ioan Cassian, „[monahul] nu trebuia să umble neînarmat printre atâția câini ai patimilor, care latră în jurul lor și între atâtea fiare nevăzute, ale duhurilor necurate”.⁵³

⁴⁸ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, p. 39. Această „pânză” care cădea pe umeri duce cu gândul la ceea ce numim astăzi *camilafcă*.

⁴⁹ PALLADIUS, *Historia Lausiacă*, p. 72.

⁵⁰ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, p. 43.

⁵¹ Anna PAETZ, „Zu den Ursprüngen des Mönchshabits und der Textilproduktion in ägyptischen Klöstern des 4. bis 7. Jahrhunderts n. Chr” în *Kleidung und Identität in religiösen Kontexten der römischen Kaiserzeit*, Ed. Schnell und Steiner, Bonn, 2012, p. 226.

⁵² EVAGRIE PONTICUL, *Tratatul practic. Gnosticul*, p. 32.

⁵³ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obște...*, p. 43.

2.5 Alte piese de vestimentație monahală

2.5.1 Șorțul de „piele” (gr. δέρμα)

În excavările din anumite cimitire mănăstirești din Egipt, vestimentația monahilor era compusă și din această piesă, un fel de „șorț” de piele, având un buzunar foarte mic, însă probabil, fără nicio funcțiune, întrucât mărimea lui nu permitea purtarea unor obiecte.⁵⁴

În versiunea în limba greacă a *Regulilor Sfântului Pahomie* se preciza un amănunt în plus față de versiunea latină a acestora și anume, impuneau ca „nimeni să nu umble în mănăstire fără acest șorț (δέρμα⁵⁵) și fără brâu (ζώνη)”.⁵⁶ Karel C. Innemée susținea că această piesă a dispărut de timpuriu din alcătuirea costumului monastic, întrucât o piesă fără o funcționalitate practică, în timp este posibil să fie redusă la un ornament.⁵⁷

2.5.2 Sabanum-ul

Versiunea latină a regulilor Sfântului Pahomie menționa o altă piesă de vestimentație, care nu se regăsește în versiunea greacă a regulilor acestuia. „Eşarfă” sau *sabanum-ul* era o bandă îngustă de circa 1,5 – 2 m lungime, purtată în diverse moduri în jurul gâtului, cu ambele terminații în față sau pe umărul stâng.⁵⁸ Denumirea de *sabanum* deriva de la grecescul *sabanon*, un termen care desemnează o bandă lungă de in.⁵⁹

Conform cercetătoarei Karel C. Innemée, această „eşarfă” era purtată în diferite moduri:

1. atârnând pe umeri și răsucită ca o spirală;
2. doar atârnând pe umeri;
3. având capetele în față;
4. drapată o dată în jurul gâtului cu capetele în față;
5. drapată o dată în jurul gâtului cu un capăt în față și unul în spate.⁶⁰

⁵⁴ Anna PAETZ, „Zu den Ursprüngen des Mönchshabits...”, p. 227.

⁵⁵ Termenul δέρμα, care se traduce prin „piele”, desemna materialul din care era confectionat acest șorț, care nu era altceva decât o bucată de piele dreptunghiulară.

⁵⁶ L. LEFORT, *Ouvres de S. Pachôme et de ses disciples*, Louvain, 1956, p. 30.

⁵⁷ Karel C. INNEMÉE, *Ecclesiastical Dress...*, p. 103.

⁵⁸ Armand BOON, *Pachomiana latina, Règle et épîtres de S. Pachôme*, Louvain, 1932, p. 37.

⁵⁹ Charlton T. LEWIS, Charles SHORT, *A latin dictionary*, Oxford University Press, 1969, p. 1609.

⁶⁰ Karel C. INNEMÉE, *Ecclesiastical Dress...*, p. 105. În lucrarea *Dialogus de vita Joannis Chrysostomi*, episcopul Palladius de Helenopolis menționează că episcopului Teofil al

Această piesă de vestimentație ar putea fi confundată cu *analav-ul*, însă știm că acesta din urma nu era confectionat din in, ci din piele. Aceasta îmbrăcăminte nu se regăsește în nici o reprezentare iconografică a vreunui monah. Acest lucru se explică, întrucât această eșarfă era purtată de către monahi numai în timpul muncii, mai ales în timpul perioadelor călduroase.⁶¹

2.5.3 Sandalele

La prima vedere, sandalele monahului nu par a fi o pereche de încăltăminte specială. Atunci când avva Arsenie trecuse la Domnul, avvei Daniel i-au rămas sandalele făcute din „foi de palmier” ale acestuia.⁶² Legat de încăltămintea monahală, Ioan Cassian spunea că monahii își ocrotesc picioarele cu sandale, doar atunci „când o cer boala, răcoarea dimineții, frigul iernii sau căldura verii”.⁶³

De remarcat este că acesta a folosit în lucrarea sa termenul de *calceamontis*.⁶⁴ În lumea romană, *calceus*⁶⁵ reprezenta un tip de încăltăminte distinct de sandale, care ajunsese să fie populară în tot Imperiul Roman datorită comodității sale. Aceasta era constituită dintr-o talpă care urma forma piciorului, prinsă cu niște curele înfășurate pe gamba piciorului și care se înnodau.⁶⁶ Nici o altă sursă nu menționează sandalele printre piesele de vestimentație monahală.

Alexandriei a luat *omophor-ul* (gr. τὸ ὄμοφόριον) de pe umerii unui monah pe nume Ammonius, l-a strâns de gât cu acesta, după care l-a lovit peste față. Este posibil ca piesă de vestimentație, numită în limba latină *sabanum*, să fi avut ca și corespondent în limba greacă denumirea de *omophorion*, termen care desemnează modul de prindere al acesteia pe umeri. Aceasta fiind prima mențiune scrisă a *omophor-ului*, nu excludem ca vestimentația episcopilor să fi fost influențată de curențul monahal. PALLADIUS, *The Dialogue of Palladius Concerning the Life of Chrysostom*, traducere de Herbert Moore, Kessinger Publishing, Montana, 2010, p. 55.

⁶¹ Karel C. INNEMÉE, *Ecclesiastical Dress...*, p. 106.

⁶² *Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfintilor bătrâni...*, p. 23.

⁶³ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obste...*, pp. 44-45.

⁶⁴ IOAN CASSIAN, *Rânduiala vieții de obste...*, p. 45.

⁶⁵ La origine aceste *calceus* reprezenta semnul distinctiv al senatorilor sau magistraților romani, purtând denumirea de *calceus patricius*, după care această piesă de încăltăminte a intrat în uzul general al populației.

⁶⁶ Herbert NORRIS, *Church Vestments...*, p. 35.

Summary: The monastic vestments in 4th-5th century Egypt

The first Desert Fathers did not have a specific monastic habit in mind. Their vestments only expressed modesty and estrangement from the worldly concerns, as well as the intention to eliminate any influence of their times' sense of fashion. However, once the first coenobitic establishments were founded, the idea of a vestimentary code emerged.

As early as the second half of the 4th century, precise information documented the items of the monastic habit, composed of: tunic, girdle, analavos, mantle, koukulion and staff, plus other items that varied locally. The idea of uniform vestments had already appeared in late 4th century - early 5th century, as this monastic habit was mentioned by several Church writers of the times, such as Evagrius Ponticus, John Cassian and Palladius.

The authority of the monastic habit is due to its alleged angelic origin, as well as the specific symbolism of every item. To monastics their habit became thus the telltale „mark” of a voluntary ascetic lifestyle, to remind its wearers of their condition.